Jena. BPP (2025)10:XII
ପ୍ରାଚୀ ପତ୍ରିକା
ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ
ମୁକ୍ତ ପ୍ରବେଶ
DOI :https://doi.org/10.5281/zenodo.15253236

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ସାହିତ୍ୟିକ ପରଂପରାରେ: ଓଡିଆ ନାଟକର ଭୂମିକା

କୁନା ଜେନା

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର:

ନାଟକ ଗୁଡିକ ଆଦିବାସୀ ଓ ଦଳିତବର୍ଗ ମାନଙ୍କ ଜୀବନ, ଜୀବିକା, କଳାତ୍ମକ ପରିପ୍ରକାଶରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଥିବା ବେଳେ ପାରଂପରିକ ଲୋକନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ମନ୍ଦିର, ପୂଜକ, ଗାଁ ଜମିଦାର, ପୁରୋହିତ କିମ୍ବା ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କ କଳାତ୍ମକ ରୁଚି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନାଟକର ମାନ୍ୟତା ହାସଲ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରିଛି । ଏଥିରେ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀ ନାଟକର ମୌଳିକତା, ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପନ କୌଶଳ ଓ ଏହାର ମଂଚସଫଳତାକୁ ଆଲୋଚନା କରଯାଇଛି । ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କିନ୍ତୁ ଭରିରହିଛି ଅସଂଖ୍ୟ କଳାତ୍ମକତା ଯାହା ଉପରେ ଅଧିକ ଗବେଷଣା ଓ ତର୍ଜମାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦ:

ଯୁଗପୋଯୋଗୀ, ବିମଳ ଆନନ୍ଦ, ଅବ୍ୟବହିତ, ବଳିଷ୍ଟ, ବ୍ରାହ୍ମଣିୟତା ।

ଉପକ୍ରମ :

ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ଭାରତ ଯେଉଁଭଳି କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚୟ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି; କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଅପେକ୍ଷା ସାହିତ୍ୟ ଯେ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜକୁ ପରିଚିତ କରିଛି । ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ସମଗ୍ର ଭାରତ ବର୍ଷରେ ସାହିତ୍ୟିକ ପରଂପରାରେ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ କୋଣ ଅନୁକୋଣରେ ପରିଚିତ । ଭାରତଙ୍କ 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର' ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଧୁନିକ କାଳର ନାଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ପରଂପରା ଗତିକାରୀ ଆସିଛି । ଏହି ପରଂପରା ସହିତ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ସାହିତ୍ୟ(ନାଟକ) ଉନ୍ନତି ପ୍ରଥରେ ତାଳଦେଇ ଗତିକାରି ଚାଲିଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଆସିଛି ଗଞ୍ଜାମର ନାଟ୍ୟପରଂପରା ; ଏହାର ମୂଳରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟିକ ମର୍ଯ୍ୟଦା ଦେଇ ଆସିଛି ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

ସାହିତ୍ୟ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଉପନ୍ୟାସ, ଗଳ୍ପ, ଏକାଙ୍କିକା, ନାଟକ, ପ୍ରବନ୍ଧ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗକୁ ବୁଝାଏ କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରୁ ନାଟକର ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁଳଭାବରେ ପ୍ରଭାବ ପକେଇଆସିଅଛି । ନାଟକ ସମାଜକୁ ବିମଳ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରମୁଖ ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ଅଦ୍ୟାବଧି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସୁଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଧାରା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଆସିଛି ଯଥା :- (୧) ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟକ, (୨) ଲୋକ ନାଟକ, (୩) ପାରଂପାରିକ ଲୋକ ନାଟକ, (୪) ଆଧୁନିକ ନାଟକ । ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗୀୟ ପ୍ରଥିତଯଶା ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଏବଂ

ଯୋଗାଯୋଗ :
କୁନା ଜେନା, ଅଧ୍ୟାପକ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ବିଜ୍ଞାନ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଓଡ଼ିଶା
E-mail : kunajena799@gmail.com
ORCID ID : https://orcid.org/0009-0003-8174-9514

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୩.୧୧.୨୦୨୪	୧୦.୦୧.୨୦୨୫	୨୫.୦୨.୨୦୨୫	୧.୦୩.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ଜେନା, କୁନା; ୨୦୨୫। ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ସାହିତ୍ୟିକ ପରଂପରାରେ: ଓଡିଆ ନଟକାର ଭୂମିକା। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୦, ସଂଖ୍ୟା : ୦; ପୃଷ୍ଠା :୨୯-୩୪।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ
Quick Response Code:
Available online at : https://pracheenews.com/
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15253236
Article No - BPP00275

ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ନାଟ୍ୟରଚନା ବ୍ୟାକରଣର ଆଧାରରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ଯେଉଁ ନାଟ୍ୟ ପରଂପରା ଜନ୍ମ ନେଲା ତାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟକ କୁହାଗଲା । ସମାଜର ସାଧାରଣ ବର୍ଗର ଲୋମାନଙ୍କର ଜୀବନ, ଜୀବିକା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରଂପରାକୁ ଆଧାର କରି ଯେଉଁ ମୌଳିକ ନାଟ୍ୟ ପରଂପରା ଜନ୍ମଲାଭ କଲା ତାକୁ ଲୋକନାଟକର ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରାଗଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହି ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରଂପରାର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଆମଧର୍ମ, ପରଂପରା, ଲୋକାଚାର ଓ ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ଆଂଶିକ ପ୍ରଭାବରେ ଯେଉଁ ଧର୍ମୀୟ ଓ ପାରଂପରିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଆଧାରିତ ଲୋକନାଟକର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଘଟିଲା ତାକୁ ପାରଂପରିକ ଲୋକନାଟକର ମାନ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ସବା ଶେଷରେ ନବଜାଗରଣର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ତଥା ସମାଜ ସଂସ୍କାରର ଚିନ୍ତା ଚେତନା ଭିତରୁ ଯେଉଁ ସୁସମୃଦ୍ଧ ସାମାଜିକ ନାଟ୍ୟ ପରଂପରାର ଉନ୍ମେଷ ଘଟିଲା ତାକୁ ଆଧୁନିକନାଟକ ଭାବରେ ନାମିତ କରାଗଲା । ଉପର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏ ସମସ୍ତ ନାଟ୍ୟ ପରଂପରା ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଓ ଅଧୁନିକ ନାଟକର ବିକାଶରେ ଗଞ୍ଜାମର ଭୂମିକାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାନଯାଇପାରେ ।

ନାଟକର ବିକାଶ ଦିଗରେ ଗଞ୍ଜାମ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଆଦି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ଅବଦାନ ନିହିତ ତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ଗଞ୍ଜାମ ଏବଂ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର କିଛି ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନିତ କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟନାଟକ ଓ ଆଧୁନିକ ନାଟକକୁ ପରିସରଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ତେଣୁ ପାରମ୍ପାରିକଧର୍ମୀ ଲୋକନାଟକକୁ ଏଥିରେ ଖୋଜି ବସିବା ଅପାଳପ ହେବ । ଏଥିରେ ଗଞ୍ଜାମର ନାଟକକୁ ଦୁଇ ଗୋଟି ବିଭାଗରେ ବିଭାଗ୍ୟକରଣ କରାଯାଇ ୧. ସଂସ୍କୃତ ବା ଅଷ୍ଟାଦଶ/ଉନବିଂଶ ଶତକର ନାଟକ, ୨. ଆଧୁନିକ ବା ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡିଆନାଟକ । ପ୍ରଥମ ବିଭାଗରେ-ଗୌରହରି ପରିଚ୍ଛା, ଗୋବିନ୍ଦ ରାୟଗୁରୁ, ଶୀବସ୍ମ ପଣ୍ଡା, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗନ୍ତାୟତ, ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ଦେବ, ଏବଂ ଅପନ୍ନା ପରିଚ୍ଛା । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗରେ- ଯତିରାଜ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ସୀତାଦେବୀ ଖଡଗା, ନୀଳକଣ୍ଠ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀ, ରାମପତି ବେହେରା, ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା, କୃଷ୍ଣଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପ୍ରଫୁଲଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରଫୁଲ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ପାଢ଼ୀ, ଗୌର ପଟ୍ଟନାୟକ, ରମେଶ ପ୍ରସାଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ବେହେରା, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ଶକୁନ୍ତଳା ପଟ୍ଟନାୟକ, ମନ୍ମଥ କୁମାର ଶତପଥୀ, ନିର୍ମଳ ମିଶ୍ର, କାର୍ତ୍ତିକଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ରମାରମଣ ପାଢ଼ୀ, କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ, ଏବଂ ଅଶୋକ କୁମାର ତ୍ରିପାଠୀ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ/ଉନବିଂଶ ଶତକର ନାଟ୍ୟ ପରଂପରା:

ଲୋକନାଟକ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାବଲ୍ୟ ବେଗରେ ଛୁଟି ଚାଲିଥିଲା ଉନବିଂଶ ଶତାର୍ବ୍ଦିର ଶେଷ ଦଶକରେ ଗଞ୍ଜାମ ବା ଅଧ୍ୟୁଷିତ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଅଂଚଳରେ 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ' ମଂଚସ୍ଥ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମାତ୍ର ଏହାର ନାଟ୍ୟକାର ଓ ପରିବେଷଣର ସ୍ଥାନ ସଂପର୍କରେ ଭିନ୍ନ ମତ ରହିଛି । ଗୋଟିଏ ମତ, ଏହାର ଜନ୍ମ ପାରଳାରେ, ପ୍ରଥମ ଅଭିନୟ ଆପନ୍ନା ପରିଚ୍ଛା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ "ରାଣିକରାଜ ପ୍ରସାଦିକା ମନୋରଞ୍ଜନୀ ନାଟ୍ୟଦଳ' ରଙ୍ଗମଂଚରେ, ପ୍ରାୟ ୧୮୮୬ ରୁ ୮୮ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ନାଟ୍ୟକାର ପଦ୍ମନାଭ ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ, ନାଟକର ନାଁ ' ଶ୍ରୀ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ' । ଅନ୍ୟମତ, ଜଳନ୍ତର ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାଁ ଭଣିତା ଥାଇ 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ' ମିଳୁଛି; ମାତ୍ର ଏହାର ପ୍ରକୃତ ନାଟ୍ୟକାର ହେଉଛନ୍ତି ଗୌରହରି ପରିଚ୍ଛା । ନାଟକର କାହାଣୀ କୃଷ୍ଣକେଶରୀ ପୁରାଣ, ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ,ପଦ୍ମ ପୁରାଣ ଓ ଶ୍ରୀମଦ ଭଗବତ ମହାପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାରକୈନ୍ଦ୍ରିକ । ବସ୍ତୁତଃ, ସନାତନ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସର ଦୁଇ ଗୋଷ୍ଠୀ, ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଶୈବ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି ବିଚାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ, ଯେଉଁ କାହାଣିର ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି, ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ ଏହିପରି; ବାପା ହିରଣ୍ୟ(ଶୈବ) ପୁଅ ପ୍ରହ୍ଲାଦ (ବୈଷ୍ଣବ)କୁ ଶିବ ବିଶ୍ୱାସୀ ହେବାପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ନୁହଁ ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସ୍ୱୀକାର କରିନାହାନ୍ତି । କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ହିରଣ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରୁ, ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସେହି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସତ୍ତା କଥା ଖୁଂଟାରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ହିରଣ୍ୟ ଖଡ୍ଗରେ ଖୁଂଟକୁ ଆଘାତ କରିଛନ୍ତି । ଏବଂ, ଖୁଂଟ ଭିତରୁ ବିଷ୍ଣୁ, ନରସିଂହରୂପରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ହିରଣ୍ୟ ପେଟକୁ ଦୁଇହାତରେ ବିଦାରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକର ପ୍ରଥମ ରଚୟିତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଭିନ୍ନ ମତ ରହିଛି । ଏହା ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ବିଚ୍ଛିନାଂଚଳର ଏକ ଅର୍ବାଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟକ । ତତ୍କାଳୀନ ଜମିଦାର (ଗଞ୍ଜାମ ରାଜା)ମାନଙ୍କ ସ୍ୱାଭିମାନର ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତରଳା, ସୁରଙ୍ଗୀ, ଜରଡ଼ା, ଧରାକୋଟ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକକୁ ରଚନା କରାଇ ନିଜ ନାମରେ ଚଳାଇଛନ୍ତି । ସେହି ସୂତ୍ରରେ ଧରାକୋଟ ରାଜା ମଦନ ମୋହନ ସିଂହଦେବଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକରେ ଏ ନାଟକ ରଚନା କରାଇଛନ୍ତି, ଯାହାର ଲେଖକ ହେଉଛନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ରାୟଗୁରୁ ଏହି ରଚନା ପାଇଁ ସେ ରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ରାୟଗୁରୁ ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ । ନାଟକଟି ଧରାକୋଟ ରାଜା ସଭାରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରିତ ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ରସ ପରିବେଷଣ, ମଂଚ କୌଶଳ ଓ ସଂଳାପ

ସଂଯୋଜନା ରୀତି ଏବଂ ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଶନରେ ଲେଖକଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ । ଏହି ନାଟ୍ୟକାର ସଂଳାପ ଏହିପରି ଭାବରେ-"ଅଧରତ ପଡିଗଲା, ମାତ୍ର ପୁସମସିଆ ବୋଇତାଲୁ ପରି ସାତଟି ଗୁଣ୍ଡାଖାଉଛି । ତହିଁକି ଦିମତ ଜୟର ପଇତି ହେଲେ ଏହା ରୁଚୁଛି । ନୋହିଲେ ଚଳିପାରୁ ନାହିଁ । ପୋଡଘିଅରେ ମୋର ବଡ ପ୍ରିୟ । ଗୁଆଘିଅତ ମିଳୁନାହିଁ । ମଇଁଷି, ଛେଳିମେଣ୍ଢା ଘିଅମାନେତ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ । ତୁଅଜ୍ଞ ହେଲେ ତ ଅନ୍ନ ରୁଚୁନାହିଁ। କାଳର ଅଳପକରେ ଦାସ ଶଗଡ କଂଚାହଳଦୀ ଆଉ ଢାଙ୍କିଆ ହୋଇଥିବା ପାଂଚପଣ, ବାଙ୍ଗିଣ ଅଳପକରେ ଦଶ ଭାର, ଝଟା ତ ଛାଡ ଦଶ ଶଗଡ । ଲାଉ ଦଶ ପୁଞ୍ଜା, ସାପୁଆ ଦଶ ଗୋଛା, ଜହ୍ନି ପନ୍ଦର ମଡଙ୍ଗା, ବୋଇତାଲୁ ଷାଠିଏ, ଏତକ ତରକାରୀ ହେଲେ ଅଳ୍ପ ରୁଚୁଛି, ଆଉ ଅଦା ପଚିଡି, ମେଥୀ ପଚିଡି,ମେରିସିଙ୍ଗା ପଚିଡି,ସୋରିଷ ପଚିଡି, ପୋଇଶୁଙ୍ଗା ପଚିଡି, ଏତକ ପଚିଡିରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା । ସାକାର, ଆମ୍ବିଳ ବେଶ୍ୱର, ଘଂଟା ମହୁର, ସଂତୁଳା ଭଜା,ଚାରୁ,ଦୁଧ ଏତକ ମୋର ଇଷ୍ଟ ପ୍ରକାରେ ସାରିବାରେ ଆମ୍ଭ ବୁଦ୍ଧି ବଳକ୍ରାର କରି ଆଉ ଏତିକି ଗିଲାଇଦେବାର । ଏଥିରୁ ଅଧିକ ଦେଲେ ରାକ୍ଷସ ଭୋଜନ । ଊଣା ହେଲେ ପଶୁ ଭୋଜନ ଏ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ ପ୍ରମାଣ ହେ ରାଜନ ।" (୧) ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ଦେବେନ୍ଦ୍ର ସଭା ନାଟକ' ମଧ୍ୟ ରଚନା ଥିବାର ମିଳୁଛି ।

ଏହି ସମୟରେ ପୁରାଣର ବିଷୟକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ମାନେ ନାଟକ ରଚନା କରିବାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାରଳାର ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣଦେବ ଓ ଆପନ୍ନା ପରିଚ୍ଛା ଅନ୍ୟତମ। ନୃସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହିରଣ୍ୟବଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରହ୍ଲାଦର ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତି ବିଷୟକୁ ନେଇ ୫ ଅଙ୍କ ଓ ୨୧ ଦୃଶ୍ୟରେ 'ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ' ଓ ୪ ଅଙ୍କ ଓ ୧୩ ଦୃଶ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ବାଣାସୁର କନ୍ୟା ଉଷା ତଥା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧାର ପ୍ରେମୋପାଖ୍ୟାନ ବିଷୟକୁ ନେଇ ରଚିତ 'ବାଣାଦର୍ପଦଳନ' ନାମକ ନାଟକ ଦ୍ୱୟ ୧୯୦୧ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରେ ।

ମହାଭାରତୀୟ ଓ ରାମାୟଣ ପରଂପରା ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଓଡିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଯେଉଁ ଭଳି ଭାରରେ ଏହାର ପ୍ରବାହ ନିହତ ତାହା ଅନ୍ୟକୌଣସି ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏତେ ମାତ୍ରରେ ପ୍ରଭାବ ପକେଇ ପାରିନାହିଁ । ଓଡିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ମହାଭାରତର ଦାନବୀର କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଦାନତ୍ୱର ମହତ୍ୱକୁ ନେଇ ୩ ଅଙ୍କ, ୪ ଦୃଶ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ 'ଦାନ ପରୀକ୍ଷା' ନାମକ ନାଟକ ରଚିତ ହୋଇଥିବାବେଳେ; ଗୌତମୀ ପତ୍ନୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଶାପ ମୁକ୍ତିର କାହାଣୀକୁ ନେଇ 'ଅହଲ୍ୟା ଶାପମୋଚନ' ୧୯୦୨ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରେ ।

ଓଡିଆ ଭାଷା ଓ ଜାତିର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ବେଳେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇଥିବା କେତେକ ପ୍ରଜ୍ଞାପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ ନାଟ୍ୟକାର ଆପନ୍ନା ପରିଚ୍ଛା । ଏକାଧାରରେ କବି, ନାଟ୍ୟକାର, ସମାଜସେବୀ ଜାତିପ୍ରେମୀ ଓ ସର୍ବପରି ପ୍ରାକୃତିକ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ରାସଦଳର ସେ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ୧୮୬୯ ରେ ପରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣକରିଥିଲେ; ପିତାଥିଲେ ଗାନ୍ଧୀବାଦୀ, ସଂଗ୍ରାମୀ ଓ ଏକ ବିତ୍ତଶାଳୀ ମଠର ପରିଚାଳକ ; ଏହି ମଠ ସର୍ବଦା ସଙ୍ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ ଓ ନାଟକର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ରୂପେ ପରିଚିତଥିଲା। ଏଭଳି ପରିବେଶ ଆପନ୍ନାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମାଜିକ ନାଟ୍ୟ ପରଂପରା ଅଦ୍ୟ ଆବାହକ ରୂପେ ଗଢିତୋଳିଥିଲା । ୧୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ ' ଚନ୍ଦ୍ରହାସ' ନାଟକ ଯାହା ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ମଂଚସ୍ଥ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଭକ୍ତି କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସ୍ଥଳକୁ ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମଧାରରେ ଜଡ଼ିତ କରି 'ବୈଷ୍ଣବାନ ଦାୟିନୀ ସମାଜ' ନାମକ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ରାସଦଳ ସେ ଗଢିଥିଲେ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସମାଜକୁ ଧରି କଳାର ପୃଷ୍ଠାଭୂମି ବଦଳାଇବାରେ ସକ୍ଷ୍ୟମ ଥିଲେ ଆପନ୍ନା ପରିଚ୍ଛା । ନିଜସ୍ୱ ଉଦ୍ୟମରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ୧୮୯୩ ସେ ଗଢିଥିଲେ 'ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରସିକାରାଜ ପ୍ରସାଦୈକ ସୁଜ୍ଜନ ମନୋରଂଜନ ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡପ' ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗମଂଚରୂପେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ । ୧୮୮୨ ମସିହାରେ ପାରଳାର ରଙ୍ଗମଂଚ ଯାହାପରେ ଆପନ୍ନାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ କ୍ରମେ ୧୯୦୫ ମସିହାରେ ପଦ୍ମନାଭ ରଙ୍ଗାଳୟ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥିଲା; ଯେଉଁଥିରେ ଧ୍ରୁବ, ପ୍ରହ୍ଲାଦ, ଦାନ ପରୀକ୍ଷା' , ଉଷା ପରିଣୟ, ଅହଲ୍ୟା ଶାପମୋଚନ ଭଳି କାଳଜୟୀ ପୌରାଣିକ ନାଟକମାନ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଆପନ୍ନା ପରିଚ୍ଛାଙ୍କ ନାଟକ 'ବିଜୟ ବସନ୍ତ' , 'ନବାନୁରାଗ', 'ସିନ୍ଧୁ ଉପସିନ୍ଧୁ', ' ଚଂଚଳ କୁମାରୀ', 'ହେମ କୁମାରୀ', 'ହେମଚନ୍ଦ୍ର', 'ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା', 'କନୌଜ କୁମାରୀ' 'ହେମଲତା' ଆଦି ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଏହି ମଂଚରେ ଅଭିନୀତ । ସେହିପରି 'ମାନଭଂଜନ', 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ', 'ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ', ଓ 'ଗୋଷ୍ଠମିଳନ' ଭଳି ପୌରଣିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ନାଟକର ପ୍ରବାହ ମାନଧାରାକୁ ମଧ୍ୟ ବଜାୟରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ବିଜୟ ବସନ୍ତ' ନାଟକରେ ଦୁଇ ରାଜପୁତ୍ର ବିଜୟ ଓ ବସନ୍ତର ଜିନନାଲେଖ୍ୟକୁ ଲୋକକଥା ଆଧାରିତ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟ ସେ ଥିଲେ ନାଟ୍ୟ ଗୁରୁ ।

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ନାଟକର ଆଙ୍ଗିକ ଓ ଆତ୍ମିକରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷକରାଗଲା, ଏହି ସମୟରେ ଭଞ୍ଜନଗର ନିକଟବର୍ତ୍ତିମନ୍ଦାର ଗ୍ରାମରେ ୧୮୭୦ ମସିହା ବେଳକୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୁଅନ୍ତି ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା । ବାଲ୍ୟ ବିବାହ, ଅକାଳ ବୈଧବ୍ୟ, ପୁନର୍ବିବାହ ଆଦି ବିଷୟକୁ ନେଇ ୧୯୦୫ ମସିହାରେ ରଚନା କରନ୍ତି 'ଶଶିକଳା ପରିଣୟ' ନାମକ ୪ ଅଙ୍କ ଏବଂ ୧୪ ଗୋଟି

ଦୃଶ୍ୟର ଏକ ସଂସ୍କାର ଧର୍ମୀ ନାଟକ ରଚିତ । ରାମରଥା କନ୍ୟା ଶଶିକଳାର ବାଲ୍ୟ ବିବାହ, ଅକାଳ ବୈଧବ୍ୟ, ପୁନର୍ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ରାମଦ୍ୟର ଅନୁମିତ ସଂଗ୍ରହ, ଶ୍ୟାମ ସହିତ ତାର ପୁନର୍ବିବାହ ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କ ମଧୁର ଦାଂପତ୍ୟ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି। ତାଙ୍କର ନାଟକରେ ସାଧାରଣତଃ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଓ ଦଳିତ ମଣିଷଙ୍କ ପାଇଁ ଦରଦର ଚିତ୍ର ଫୁଟି ଉଠିଛି, – ବୈଦିକ ଧର୍ମ, ଗୋଧନ, ଜାତ୍ୟଗୀତି, ମୋ ମାତୃଭାଷା, ବିଧବାବିବାହ ନାଟକ, ଜାତୀୟ ଜୀବନ, ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣିୟତା, ପୁନର୍ମୂଷିକ ଭବ , ଆଛବ ଜାତି, ଆରୋଗ୍ୟ ବିଧାନ, ପଂଚାୟତ ଆଦି ଏହି ଧରଣର ନାଟକ ।

ଆଧୁନିକ ବା ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡିଆନାଟକ:

ଏହି ଶ୍ରେଣୀରେ ନାଟକର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ଆଧାରରେ ପୌରଣିକ, ଗୀତିନାଟ୍ୟ/ଯାତ୍ରା ନାଟକ, ଶିଶୁ ନାଟକ, ସାମାଜିକ ନାଟକ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗୀକରଣ କରି ଆଲୋଚନା କରାଇଯାଇଥିବାବେଳେ; ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ସାମାଜିକ ନାଟକକୁ ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀ, ଗାନ୍ଧୀବାଦ ଏବଂ ଦାର୍ଶନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାଟକ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ଆଧାରରେ ଆଲୋଚନା କରଯାଇଛି ।

ପୂର୍ବରୁ ମହାଭାରତୀୟ ଓ ରାମାୟଣ ପରଂପରା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥିଲେମଧ୍ୟ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଯେଉଁ ନାଟକ ଗୁଡିକ ଦେଖାଦେଇଅଛି; ସେଗୁଡିକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୋପାଲୀଳା ଓ ଦ୍ୱାରିକା ଲୀଳାକୁ ଆଧାରକରି 'କଂସ ନିସୂଦନ' , ଓ ତୁଳସୀ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ନେଇ 'ଜଳନ୍ଧର ବଧ' ଓ ରାମାୟଣ କାହାନିକୁ ନେଇ 'ତାଡକାସୁର ବଧ' ରଚିତ । କଂସ ନିସୂଦନ ନାଟକରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଂସ ନିଧନର ଚିତ୍ର ଦେଖାଦେଇଥିବା ବେଳେ, ଜଳନ୍ଧର ବଧ ନାଟକରେ ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ; 'ତୁଳସୀ'ଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ବୃନ୍ଦାବତୀ। ବୃନ୍ଦାବତୀ ଓ ତୁଳସୀ ଯଥାକ୍ରମେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମ ଏବଂ ପରଜନ୍ମ ସଂପର୍କିତ ବା ସମ୍ବନ୍ଧିତ କାହାଣୀ । ବୃନ୍ଦାବତୀ ଜନ୍ମରେ ନାରାୟଣଙ୍କ ସହିତ ଏବଂ ତୁଳସୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ବିବନ୍ଧିତ । ପ୍ରଥମଟି କାରଣ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଭକ୍ତି ବା ପ୍ରେମ ଜନିତ ହେତୁ ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇଛି: ଆଗୋ ତୁଳସୀ ଦେବୀ, ଅଟୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରାଣ ବଲ୍ଲଭୀ ଗୋ.. ।

ତୁଳସୀଙ୍କର ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର ନାମ ଥିଲା ବୃନ୍ଦାବତୀ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ, ସତୀ, ସ୍ୱାଧୀ ଏବଂ ମହତୀ ନାରୀ । ରାକ୍ଷସ ଜଳନ୍ଧର ଥିଲେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ । ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କର ସତୀତ୍ୱ ପ୍ରଭାବରୁ ଜଳନ୍ଧର ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଏବଂ ଅଜେୟ । ସେ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଏବଂ ପାତାଳପୁରୀକୁ ନିଜ ପାଦତଳେ ରଖିବାକୁ ମନସ୍ଥ କଲା। ସେଥିପାଇଁ ଚଳାଇଲା ଯୁଦ୍ଧ, ଦେବ, ମାନବ ଏବଂ ତାକୁ ବିରୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ଦାନବଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ । ଏଥିରେ ଦେବତାମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତିଷ୍ଠହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଖରେ ପହଂଚି ନିବେଦନ କଲେ ଯେ ସେ ଏଥିକୁ କିଛି କରନ୍ତୁ । ଏବେ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱୟଂ ଗଲେ । ଜଳନ୍ଧର ସହିତ ତାଙ୍କର ତୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ ହେଲା । ସମକକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧା । କେହି କାହାକୁ ହରାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଷ୍ଣୁ ଦେଖିଲେ, ଏମିତି ତାକୁ ବଧ କରି ହେବ ନାହିଁ । ସେ ଛଳକରି ଜଳନ୍ଧର ସହିତ ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ତା' ଘରେ ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ଏପଟେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଦେବ ଗଣଙ୍କର ଭାଳେଣି ପଡ଼ିଲା ।ବିଷ୍ଣୁ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କର ସତୀତ୍ୱର ପରାକାଷ୍ଠା ଯୋଗୁଁ ଜଳନ୍ଧର ଏଯାବତ୍ ଅମର ହୋଇ ରହିଛି । ସେ ସତୀତ୍ୱ ହରାଇଲେ ଜଳନ୍ଧର ବଧ ହେବ । ସେ ନିଜେ ତାହାହିଁ କରିବେ ।

ସେପଟେ ଦୁଷ୍ଟ ଜଳନ୍ଧର ପାବର୍ତୀଙ୍କର ଅପରୂପ ଏବଂ ଅନୁପମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସୁରାକ ପାଇଲେ । ପାବର୍ତୀଙ୍କୁ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଶିବରୂପ ଧାରଣ କରି ବୃଷଭ ଚଢ଼ିଗଲେ । ତାକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପାବର୍ତୀ ତାକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ଏବଂ ନିଜକୁ ବଂଚାଇବାର ଉପାୟ ଚିନ୍ତାକଲେ । ଏଣେ ପାବର୍ତୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଜଳନ୍ଧର ଅତୀବ ଉନ୍ମାଦରୁ ହୀନବେଳ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସେ ବୃଷଭ ଉପରୁ ଭୂପତିତ ହୋଇ ଚେତା ହରାଇଲା ଏଥର ବିଷ୍ଣୁ ସୁଯୋଗ ନେଲେ । ବୃହତ୍ତର ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବୃନ୍ଦାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ହରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ। ଏହିସମୟରେ ଜଳନ୍ଧର ବଧ ସୁନିଶ୍ଚିତ ହେଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ-ଉନବିଂଶ ଶତକରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ବା ଯାତ୍ରା ନାଟକର ଯେଉଁ ପରଂପରା ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା; ତାହା ବିଂଶଶତକ ଶେଷ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିଧାରା ପ୍ରବାହ ମାନ ବେଗରେ ଗତିକାରି ଚାଲିଛି । ଏଥିରେ ରମେଶ ପ୍ରସାଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ 'ଭିନ୍ନ ଏକ ରାମାୟଣ ଭିନ୍ନ ଏକ ସୀତା'(୧୯୪୪), 'ଯେ ପକ୍ଷୀ ଉଡେ ଯେତେଦୂର' (୧୯୮୪), 'ଝରଣା ଝୁରେସାଗର ପାଇଁ' (୧୯୮୫), 'ଲକ୍ଷ୍ମଣର ତିନିଗାର'(୧୯୫୫), 'ସବୁ ନଦୀର ଡଙ୍ଗା' (୧୯୮୬), 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆସୁଛନ୍ତି'(୧୯୮୭), 'ଡାଆଣୀ'(୧୯୮୮), 'ଠାକୁର ଅଛନ୍ତି ଚଉବାହାକୁ'(୧୯୮୯), 'ଧନ ମୋର କଣ ମଣିକ'(୧୯୯୦), 'ଜଗା ହଜିଗଲା ବଡ ଦାଣ୍ଡରେ'(୧୯୯୧), 'ବେଦିରୁ ଶବାରୀ ଅନେକ ଦୂର'(୧୯୯୧) ।

ଆଧୁନିକ ନାଟକ କହିଲେ ସାଧାରଣ ସାମାଜିକ ନାଟକ ଓ ଏହି ନାଟକ ମାଧରେ ଦାର୍ଶନିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଗାନ୍ଧୀବାଦୀ ସବୁପରେ ୧୯୬୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ବିଭାଗ ହୋଇ ଉଠିଥିବା

ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀ ନାଟକ ଆଦିକୁ ନେଇ ଓଡିଆ ସାମାଜିକ ନାଟକ ବିକାଶଲାଭ କରି ଆସିଛି । ମଧ୍ୟବିତ ପରିବାରର ସନ୍ତାନ ଓ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିଷୟକୁ ନେଇ 'ସହୋଦର', ଏବଂ 'ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ' ରେ ଜାତିପ୍ରଥା ରୂପକ ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର ଉପରେ ରଚିତ । ସମସାମୟିକ ସମାଜର କୁସଂସ୍କାର ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ନାଟକ ଗୁଡିକ ଥିଲା ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ । କେବଳ ଏହି ଦୁଇଟି ନାଟକରେ ନୁହେଁ, ସୀତାଦେବୀଙ୍କ 'ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ' ନାଟକରେ ତାଙ୍କର ଏହି ସମାଜ ସଂସ୍କାର ମନୋବୃତି ବେଶ ସ୍ପଷ୍ଟ, ଏହାର ନାୟକ ଇନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏହିପରି ଜଣେ ସମାଜସେବୀ, ପ୍ରଗତିଶୀଳ କଂଗ୍ରେସ ନେତା । ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ସେ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସମାଜ ସେବାକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଛନ୍ତି । ସମାଜ ସେବାରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିବବୋଲି ଅବିବାହିତ ରହିବାକୁ ନିଷ୍ପତି ନେଇଛନ୍ତି । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଡକରାରେ ଭାରତ ଛାଡ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେଇ ତିନିବର୍ଷ କାରାଗାର ଜୀବନ ବିତାଇଛନ୍ତି। ସେହି ସମୟରେ ଚାଲିଥିବା ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ଭଳି କୁ ପ୍ରଥାକୁ ନେଇ ରଚନା କରନ୍ତି; ସମାଜ ସଂସ୍କାର ମୂଳକସାମାଜିକ ନାଟକ 'ନିଷ୍ପତି'। ତାଙ୍କ ନାଟକର ଆଉ ଏକ ବିଶେଷ୍ୱତ ହେଲା କିଛି ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ସଂସ୍କାର ଭାବନକୁ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିବା , ଏଥିରେ ବିପତ୍ନୀକ ବରଜ ମହାପାତ୍ର ଏହିପରି ଏକ ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର । ଏହି ସମୟ ନୀଳକଣ୍ଠ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ' ବିଜୟବାର୍ତ୍ତା' ଓ 'ଅଭିଶପ୍ତା' ଦ୍ୱୟ ନାରୀ ବିମୁକ୍ତ ନାଟକ ।

ଦଳିତ ନିଷ୍ପେସିତ ସମାଜରେ ବଂଚୁଥିବା ସର୍ବହରା ଶୋଷିତ ମଣିଷ ମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ବୁର୍ଜୁଆ ଗୋଷ୍ଠୀ ବିରୋଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା ନିଜ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ 'ଚନ୍ଦ୍ର', 'ବେଳ ଓ ପରିଧି', 'ପଣ ଓ ପଣ୍ୟ', ଓ 'ସିନ୍ଦୁର' ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ।

ଖଟିଖିଆ ମୂଲିଆମାନଙ୍କ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ଛବିକୁ ନେଇ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'କଥାରେ କହିଲେ କଣ ହେବ' (୧୯୭୬), 'ମୂଲିଆ ବି ମଣିଷ' (୧୯୭୫) । ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରକୁ ନେଇ ୧୯୭୬ ମସିହାରେ ପ୍ରଫୁଲ କୁମାର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ନାଟକ 'କାଳଜହ୍ନ' ରଚିତ ହୋଇଛି । କଳାକାର ଓ ଶିଳ୍ପୀକୁ ନେଇ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ନାଟକ ଲେଖାହୋଇ ସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ମାନବିକତାର ପ୍ରସାର ନିମନ୍ତେ, ସ୍ନେହଁ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ବିକାଶର ବ୍ୟାକୁଳତା ତଥା ବ୍ୟକ୍ତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ ପରିବେଶରୁ ମୁକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ତାହାର ଅନ୍ତଦ୍ୱନ୍ଦ ନାଟକରେ ଏଠାରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

୧୯୬୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନାଟକ ସାଧାରଣତଃ ସମସ୍ୟା ଆଧାରିତ ବା ଅପରାଧମୂଳକ ନାଟକ ଭାବରେ ବହୁ ପରୀକ୍ଷାନିରୀକ୍ଷା ଦେଖାଦେଇଆଛି; ଏହି ଅପରାଧମୂଳକ ପ୍ରେମତାତ୍ୱିକ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ମଥନାଥ ଶତପଥୀଙ୍କ 'ତିମିର ଜ୍ୟୋସ୍ନା' ନାଟକକୁ ନିଆଯାଇଛି ।

ଏହି ସମୟର ଆଉ ଦୁଇଜଣ ନାଟ୍ୟକାର ଯିଏ କି ଓଡିଆ ନାଟ୍ୟ ଧାରାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଦେଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ହେଲେ ରମେଶ ପ୍ରସାଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ କାର୍ତ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ରଥ । ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର ବିଶେଷତା, ସେ ପରଂପରାକୁ ଭିତ୍ତିକରି ନୂଆଁ ପରଂପରା ତିଆରି କରିଛନ୍ତି। "ବାହାରୁ ସେ ବେଶ ବିଦ୍ରୋହୀ, ବସ୍ତବବାଦି ଲାଗନ୍ତି ; ମାତ୍ର ଭିତରେ ରୋମାଂଟିକ, ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରବଣ, ସହୃଦୟ । ତାଙ୍କ ସୃଜନ-ଦୃଷ୍ଟି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କବିତା ଦର୍ଶନ, ରୁଚି ଓ କଳାବୋଧଦ୍ୱାରା ସଂରମିତ ହୋଇନାହିଁ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସମୟର ସ୍ୱର ସହିତ ସେ ମିଶିଯାଇଛନ୍ତି, ଅସହାୟ ଓ ବଂଚିତମାନଙ୍କୁ ନିଜଭିତରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମୋହମୁକ୍ତ ଭୂମିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇଛନ୍ତି । ଫଳତଃ, ତାଙ୍କ ନାଟକଗୁଡିକୁ ଦେଖିଲେ ଲାଗେ, ତାହା ଯେପରି ବିଶ୍ୱବୃତର ଏକ ଏକ ପାରମାଣବିକ ପ୍ରତିରୂପ ।"(୨)

ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଜନିତ ହୀନମାନ୍ୟତା ଓ ତା'ର ଦୟନିୟ ପରିଣାମର ଚିତ୍ର 'ଜୀବନ ଜଙ୍କ' ନାଟକରେ ଫୁଟି ଉଠିଛି। ଆତ୍ମକେନ୍ଦ୍ରିକ ଆଜିର ମଣିଷକୁ କେଉଁ ଭଳି ଅସହାୟତା, ପରନିର୍ଭର କରିପାରିଛି, ମୁକ୍ତ ଜୀବନ ପାଇଁ ସନ୍ତୋଷ ଆଉ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ତାର ଜୀବନ କେଉଁଭଳି କେବଳ ଅଶାନ୍ତିର ଶେଷ ହୋଇଛି ନାଟ୍ୟକର ତାହା ଦେଖାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କର 'ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର' ନାଟକରେ ; ନାରୀମନସ୍ତତ୍ୱର ଚିତ୍ର ଦେଖାଦେଇଛି ' ଯଉଘର', 'ଅନ୍ୟ ଆକାଶ' ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ନାଟକ ରଚିତ ।

ଉପସଂହାର:

ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ସହାବସ୍ଥାନ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସମନ୍ୱୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଅଗଳର ନାଟକର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଭାରତୀୟ ତଥା ଓଡିଆ ନାଟକ ପରି ଗଞ୍ଜାମ ଅଂଚଳର ନାଟକ ଗୁଡିକ ସଙ୍ଗୀତ ବହୁଳ । ସଙ୍ଗୀତବହୁଳ କହିଲେ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଓ ଯାତ୍ରାନାଟକ ଆଦିକୁ ବୁଝାଏ; ଏହା ଗଞ୍ଜାମ ଅଂଚଳର ମୌଳିକ ଓ ପାରଂପରିକ ନାଟକ ପରଂପରା । କିନ୍ତୁ ବିଂଶ ଶତକର ମଧ୍ୟଭାଗ ବେଳକୁ ଯେଉଁ ନାଟକ ସମୂହ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଆଧୁନିକ ନାଟକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିନେଇଛି; ଏଥିରେ ପୁରାଣ କାହାଣୀ, ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀକାହାଣୀ, ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମକୁ ନେଇ କାହାଣୀ, ଦାର୍ଶନିକ ବା

ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଷୟମାନ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ୧୯୬୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନାଟକରେ ଯେଉଁଭଳି ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା, ସର୍ବୋପରି ଗଞ୍ଜାମର ନାଟକରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି । ତେବେ ଓଡିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ଗଞ୍ଜାମର ନାଟକଯେ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରଭାବ ପକେଇଛି, ତାହା ନୁହେଁ ଗଞ୍ଜାମର ନାଟକ ପାଇଁ ଓଡିଆ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ଧନ୍ୟ ଅହି ଅଛି, ଏହା ନିସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ:

୧. ନାରାୟଣଦେବ, ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମନାଭ, ଶ୍ରୀ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରହ୍ଲାଦନାଟକ, ଗଜପତି ପ୍ରେସ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି, ୧୯୧୬ ।

୨. ଦାସ, ଦାଶରଥି, ସାହିତ୍ୟକୋଷ, ଆମ ଓଡ଼ିଶା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୮ ।

୩. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର, ଓଡିଆ ନଟକାର ଐତିହାସିକ ବିବର୍ତ୍ତନ, ପ୍ରଥମ ଭାଗ, କଟକ, ୨୦୦୩ ।

୪. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର, ଓଡିଆ ନଟକାର ଐତିହାସିକ ବିବର୍ତ୍ତନ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ, କଟକ, ୨୦୦୬ ।

୫. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର, ଓଡିଆ ଲୋକନାଟକ, ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, ୨୦୦୬ ।

୬. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର, ଓଡିଆ ନଟକାର ବିକାଶଧାରା, (ଆଦି ପୂର୍ବ), ୧୯୮୭ ।

୭. ପ୍ରଧାନ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ସାରସ୍ୱତ ସାଧିକା ସିତାଦେବୀ ଖାଡଙ୍ଗା, ଓଡିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ୨୦୦୮ ।

❖ ❖ ❖